

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRK İNŞAAT SEKTÖRLERİ*

A. AVRUPA BİRLİĞİ İNŞAAT SEKTÖRÜ

1. Sektörün Önemi ve Tanımlanması

İnşaat sektörü Avrupa Birliği üyesi ülkeler ekonomileri içinde önemli yer kaplayan bir faaliyet alanıdır. Bir bütün olarak Birlik, GSYİH'sı içinde %10-12'lik gayri safi üretim değerine sahiptir. Net katma değerinin bunun yarısı kadar olduğu gözlenmektedir. Birlik içinde gayri safi sabit sermaye birikiminin %60'ı bu sektörde cereyan etmektedir. Sektör aynı zamanda önemli ölçüde istihdam da yaratmaktadır. Bugün Birlik üyesi ülkelerde 9 milyon insan inşaat tahhüt işlerinde, 3-4 milyon insan da inşaat malzemeleri imalatında çalışmaktadır. Bu, yaklaşık AB'de toplam sivil istihdamın %10'u olmaktadır. Sektörün dolaylı olarak yarattığı istihdam bunun dışındadır. Tablo 1'de yıllar itibarıyla AB'de ve üye devletlerde istihdamın değişimi yer almıştır.

Avrupa Birliği'nde inşaat esas itibarıyla yerel bir faaliyet olmaktadır. Bu nedenle sektörde büyük firma sayısı azdır. Sektörün ihracatı da hayli düşüktür. Fakat bu durum AB firmalarının dünya pazarlarında başarılı olmasını engellememektedir. Bugün AB içinde büyük projeler bazında üye devletler arası inşaat faaliyetleri artmakta; buna

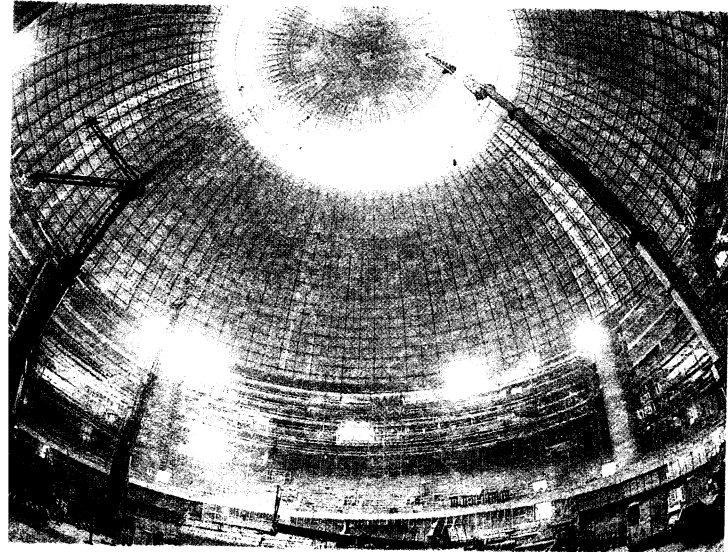
bağlı olarak önemli ölçüde işgücü hareketliliği gözlenmektedir. Sektörde gelecek konusunda belirsizlikler vardır. Çünkü gelecek bir yandan ekonomik büyüme hızına, öte yandan kamu harcamalarının gelişimine bağlıdır. Özelleştirmeler sonucu kamu sektörünün inşaat işlerindeki payı azalmaktadır. Bugün kamu toplam talep içinde %50 dolayında pay sahibidir. Yine sektörde teknoloji ve malzeme kullanımında hızlı değişimler yaşanmaktadır. Sektörün geleceğinin ar-ge ve eğitim faaliyetleri, kalite yönetimi gibi etkenlere bağlı olacağına inanılmaktadır.

1.2 Sektörün Tanımı

En basit düzeyde inşaat sektörü iki alt-bölüme ayrılmaktadır: İnşaat yapımı ve inşaat malzemesi üretimi. Fakat bu ayırım giderek zorlaşmaktadır. Çünkü artık, bazı müteahhitler çelik konstrüksiyon, perde duvarlama, klima tesisatı gibi bazı malzemeleri kendileri üretip monte etmektedirler. Mimarlar inşaat sektörünün önemli aktörleridir. GSMH içindeki payları fazla büyük olmasa da, Avrupalı mimarların inşaat sanayiinin gelişmesi üzerinde önemli rol oynadıkları görülmektedir. AB'de inşaat işlerinin sınıflandırılması ülkeden ülkeye değişmektedir. Faaliyetlerin çoğu NACE 500 kodu altında toplanmaktadır. İnşaat malzemesi üretici ve satıcıları ise NACE 25 (metal dışı mineraller), NACE 31 (metal ürünleri), NACE 462 (yarı işlenmiş ahşap ürünler) ve NACE 47 (selüloz, kağıt, basım ve yayın) kodları altındadır. İnşaat, istatistiklerde ve hukuki metinlerde bina (NACE 501) ve inşaat mühendisliği (NACE 502) olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Bazı ülkeler binayı da kaba inşaat ve ince işler olarak iki alt bölüme ayırmaktadır. Bu ayırımlar kesin değildir. Avrupa Birliğinde inşaat firmaları da genelde şu kategorilere ayrılmaktadır.

- genel müteahhitler (inşaat ve mühendislik işleri yapanlar),
- genel bina müteahhitleri,
- mühendislik işleri taahhüt edenler,
- proses üretim yapan fabrikalar inşa eden müteahhitler,
- konut inşaatında uzman firmalar,

***"Avrupa Birliği-Türkiye Gümrük Birliği ve İnşaat Sektörü Üzerindeki Muhtemel Etkileri" Uluslararası Müteahhitler Birliği, Haziran 1995**

Tablo 1: Avrupa İnşaat Sektöründe toplam istihdam (1000 kişi)

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993 ⁽¹⁾
AB (2)	9114.7	8741.6	8507.2	8476.8	8596.6	8895.6	9179.0	9352.4	9333.3	9066.4	8755.5
BELÇİKA	212.0	198.0	197.0	198.0	198.0	208.0	219.0	229.0	235.0	237.0	233.0
DANİMARKA	151.6	163.2	168.9	185.8	190.6	186.0	174.8	165.4	159.1	158.6	163.1
ALMANYA(3)	2018.0	1984.0	1886.0	1812.0	1739.0	1843.0	1849.0	1913.0	1984.0	2012.0	2022.0
İSPANYA	936.5	818.3	776.0	831.3	925.9	1020.3	1133.8	1220.4	1273.5	1196.3	1112.3
FRANSA	1712.6	1604	1579.4	1577.2	1587.8	1612.3	1649.5	1662.2	1651.3	1606.9	1606.9
İRLANDA	85.6	82.6	75.3	72.2	71.1	69.9	70.2	75.8	78.0	78.0	78.0
İTALYA	1778.5	1675.0	1651.5	1632.2	1615.0	1610.0	1598.3	1633.5	1673.8	1688.4	1553.0
HOLLANDA	349.0	348.0	350.0	364.0	371.0	382.0	386.0	389.0	389.0	384.0	376.0
PORTEKİZ	377.9	349.5	331.1	332.1	354.2	362.1	365.4	361.1	363.6	356.2	346.2
İNGİLTERE	1493.0	1519.0	1492.0	1472.0	1544.0	1602.0	1733.0	1703.0	1526.0	1349.0	1265.0
AVUSTURYA	130.0	127.0	128.0	124.0	124.0	122.0	124.0	130.0	134.0	136.0	134.0
FİNLANDİYA	183.0	183.0	178.0	185.0	184.0	188.0	201.0	205.0	179.0	149.0	125.0
İSVEÇ	267.0	260.0	260.0	257.0	278.0	279.0	289.0	314.0	312.0	273.0	230.0

(1)- Tahmini (3)- Yalnız B. Almanya

(2)- Yunanistan ve Lüksemburg dışında

Kaynak : Panorama of EU Industry 94, s. 19-5

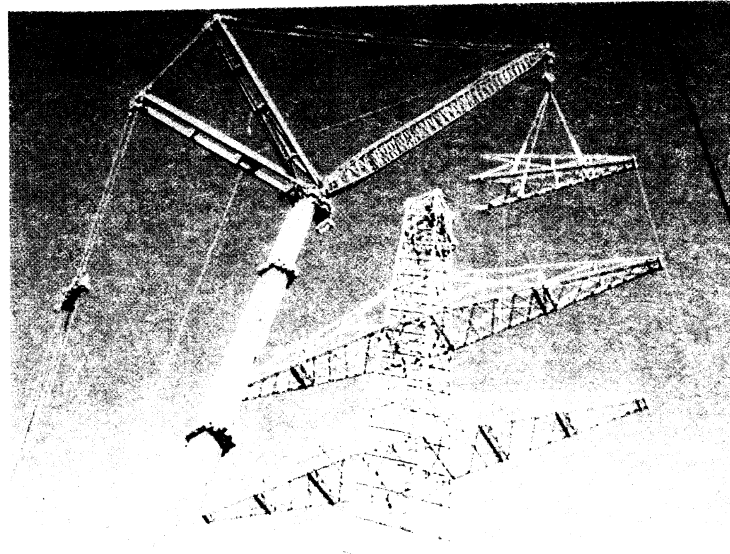
- küçük esnaf, sanatkar ve inşaat firmaları,
- genel müteahhitlere taşeronluk yapan uzman müteahhit firmalar.

Son yıllarda AB’de uzman müteahhitlik yapan firmalar büyük önem kazanmıştır. Bunlar arasında elektrik, çatı, tünel, ısıtma, havalandırma, drenaj işleri yapanlar; özel makinaların operatörlüğünü üstlenenler dikkati çekmektedir. Tasarım ve proje yönetim profesyonelleri (mimarlar, mühendisler ve süveyanlar) inşaat sektörünün önemli unsurları olup, inşaat üretim değeri içinde %6-10 paya sahiptirler. Bunlar da AB içinde “profesyonel hizmetler” başlığı altında NACE 837 kodu altında toplanmıştır. Avrupa Birliğinde inşaat sektörü çok dağınık bir görünüm sergilemektedir. Bu da kullanılan teknolojilerin, müşterilerin ve piyasa yapılarının çok farklı oluşundan kaynaklanan çok sayıda faktörle açıklanmaya çalışılan bir olgudur.

2. Kullanılan Teknolojiler

Modern binalarda ve diğer inşaat türlerinde çok sayıda özel teknoloji kullanılmaktadır. Bu teknolojiler çok sayıda firmanın koordinasyon içinde birlikte çalışmasını gerektirmektedir. Öte yandan, daha önce inşa edilmiş binaların onarım, bakım ve tadilat işlerinin yapılabilmesi için sektörün yeni teknolojiler yanında eski teknolojilerle de ilişkisinin sürmesi gerekmektedir. Böylece inşaat sanayiinin kullandığı teknolojiler, geleneksel emek-yoğun, şantiye ağırlıklı yöntemlerden, yeni “akıllı” binaların kontrol sistemlerinin imal, montaj ve işletmesini yapan en modern tekniklere kadar değişen çok geniş bir alana yayılmaktadır. Bununla birlikte, bir çok inşaat firmasının belli bir teknolojiye ya da birbiriyle bağlantısı olan az sayıda teknolojiye uzmanlaştığı dikkati çekmektedir. Bu sanayi

dalında çoğu zaman bir defaya mahsus tasarımlarla üretim yapıldığından, her projede çok sayıda uzman firmanın bir araya gelmesiyle bir proje timi oluşmaktadır. Fakat sektörde uzmanlaşmış teknolojiler kullanan firmalar yanında genel müteahhitlerin hizmetlerinden de yararlanılmakta ve bunlara müşavirlik firmalarının da katılmasıyla her proje için bir genel tasarım ve yönetim çerçevesi oluşturulmaktadır. Halen sektörde inşaatın niteliğini değiştiren çok güçlü teknolojik trendler egemen bulunmaktadır. Bilgisayar destekli tasarım (CAD) sistemleri giderek geleneksel sistemlerin yerini almaktadır. Prefabrikasyon yöntemleri işi şantiyelerden fabrikalara taşımaktadır. Halen prefabrikasyon esas itibarıyla alt inşaat elemanları için geçerli olabilen bir yöntem gibi görünmekteyse de giderek ana inşaat unsurlarının da bu sistemle üretilmesi mümkün olacaktır. Elektronik kontrol

ve iletişim sistemleri "akıllı" binaların ve altyapıların temelini oluşturmaktadır. Çevre sorunları da sistemin geleneksel malzeme üretim ve inşaat yapım yöntemlerinin gözden geçirilmesini zorunlu kılmakta; giderek yapı malzeme ve elemanlarının geri kazanımı mümkün maddelerden üretilmesi istenmektedir.

3. Piyasa Yapısı

3.1. Tüketici Tipleri

Sektörün belli başlı müşterileri şu üç kategoriye ayrılmaktadır:

- İlk grupta küçük firmalar ve bireyler yer alır. Sektör müşterilerinin büyük bölümü bu gruba girmektedir. Bunlar genelde onarım, bakım, tadilat gibi basit inşaat işleri olmaktadır. Bu da yerel piyasalara hizmet veren ve küçük firmalardan oluşan bir inşaat sektörü ortaya çıkartmaktadır.
- İkinci grupta yer alan firmaların ve kamu kurumlarının yaptırıkları işler daha önemlidir. Fakat bunların inşaat konularında bir uzmanlıkları yoktur. Profesyonel müşavirlere ihtiyaç duyarlar ve tasarıma katılmak isterler. Bu gruptaki müşteriler orta ya da büyük boy inşaat firmalarıyla çalışmak eğilimindedirler. Bu firmaların da bağımsız mimar ya da müşavir mühendislerle çalışıyor olmalarını tercih ederler.
- Üçüncü gruba giren müşterilerin uygun bir müşavir-müteahhit karması kullanma konusunda deneyimi vardır. Kendi koşullarına uygun sözleşmeler hazırlayabilir ve ihtiyaçlarına uygun hizmetler satın alabilirler. Kamu sektöründeki müşterilerin çoğu bu kategoriye girer. Bunlar Avrupa Birliği'nin Kamu Alımları direktifleri uyarınca firmalar arasında rekabet olmasını gözetmek zorundadırlar.

3.2. Firmalar

Sektörde piyasalar ulusal, bölgesel ya da yerel özellikler gösterdiğinden, gerçek anlamda Avrupalı ya da çok uluslu firma pek yoktur. Bununla birlikte büyük firmaların bazıları son yıllarda birçok AB üyesi ülkede işlerini genişletirken, önemli ölçüde ihracat da yapmaya başlamışlardır. Her üye devlette sayıları 5-10 arasında değişen büyük firma

bulunmakta; bunları çok sayıda orta ve küçük boy firma izlemektedir. Bunların çoğu yerel piyasalarda hizmet vermektedir. Her ülkede birçok tanınmış firmanın bulunmasına karşılık, bunlardan hiçbirinin piyasaya egemen olmadığı dikkati çekmektedir. En büyük firmanın kendi ulusal piyasasındaki payı %5'i geçmemektedir. Büyük firmaların bazıları orta boy uzman firmaları satın almaya başlamışlardır. Küçük firmaların sayısında ise 1980'li yılların sonlarına doğru artışlar olmuştur. Bununla birlikte, bu tür firmaların sayısı konjonktürle birlikte dalgalanmakta ve piyasaya her zaman yeni giriş-çıkışlar olmaktadır. Avrupa Birliği'nde inşaat piyasasının gerçek hakimi küçük ve orta boy firmalardır. Eldeki mevcut veriler, firmaların %97'sinde 20'den, %93'ünde 10'dan az kişi çalıştığını ortaya koymaktadır. Bu durum Tablo 2'den izlenebilir.

Bunlar daha çok Fransa, İngiltere ve Almanya gibi büyük üye devletlerde toplanmıştır. Halen AB'de 1992 fiyatlarıyla yıllık cirosu 100 milyar ECU'yü geçen 45 kadar büyük müteahhit firma vardır. Bunların çoğu çeşitli alanlarda faaliyet gösteren şirket gruplarına dahildir. Genelde bu gruplar malzeme ve eleman üretimi, çeşitli hizmetler (taşımacılık gibi) temini türünden inşaat alt sektörlerinde aynı zamanda faaliyet göstermektedirler. Bu durum, grupların dar anlamda inşaat işlerinin boyutunu belirlemeyi güçleştirmektedir. Avrupa Birliği'nde ABD'de ve Japonya'da olduğu kadar büyük müteahhit firmalar bulunmamaktadır. Söz gelişi, Fluor Daniel (cirosu 17 milyar 380 milyon ECU), Bechtel (cirosu 14 milyar 900 milyon ECU), Shimizu (cirosu 25 milyar 535 milyon ECU) gibi firmalar Avrupa'da yoktur. Bu durum inşaat sektöründe Avrupa'yı rekabet açısından zor durumda bırakmaktadır.

Avrupa'da gözlenen bir başka olgu da büyük inşaat işlerinde çok sayıda müteahhidin ortak teklif vermesidir. Örneğin, Manş Tüneli projesinde 10 müteahhit firma ve 200'den fazla banka ve mali kurum ortak çalışma göstermiştir. Ortak çalışma, riskleri yayma, tek bir firmanın elinde bulunmayan teknik bilgi ve deneyimden yararlanma, çok çeşitli mali kaynaklara girme ve geniş bir işgücü havuzu oluşturma gibi yararlar sağlamaktadır.

Tablo 2: İşçi sayısına göre AB İnşaat Firmaları, 1988.

İŞÇİ s.	FİRMA s.	FİRMALARIN %'si	ÇALIŞAN s.	ÇALIŞANLARIN %'si	CİRONUN %'si
0-9	1 700 797	92.8	3 512 969	43.3	36.1
10-	76 618	4.2	1 025 263	12.7	12.4
20-99	48 695	2.7	1 820 354	22.5	24.7
100-199	3543	0.2	492 320	6.1	7.2
200-499	1585	0.1	483 257	6.0	7.5
500+	585	0.0 (1)	761 345	9.4	12.1
Tüm Firmalar	1 831 822	100.0	8 095 509	100.0	100.0
(1)- 0.03					

Kaynak : Panorama of EU Industry 94, s. 19-8.

Firma	Kurulduğu Ülke	Ciro (milyon ECU)
SGE (Generale Des Eaux)	FRANSA	9158
PHILIPP HOLZMANN	ALMANYA	6 488
EIFPAGE	FRANSA	6 173
TRAFALGAR HOUSE	İNGİLTERE	5 428
BICC	İNGİLTERE	5 286
IRITECNA (IRI)	İTALYA	4 644
SKANSKA	İSVEÇ	4 800
GTM-ENTREPOSE	FRANSA	4 232
TARMAC	İNGİLTERE	4 097
HOCHTIEF	ALMANYA	3 978
SPIE BATIGNOLLES	FRANSA	3 731
BILFINGER & BERGER	ALMANYA	3 170
FCC	İSPANYA	2 975
AMEC	İNGİLTERE	2 884
DRAGADOS Y CONSTRUCCIONES	İSPANYA	2 876
NCC	İSVEÇ	2 731
DUMEZ	FRANSA	2 666
CEGELEC (ALCATEL ALSTHOM)	FRANSA	2 540
STRABAG	ALMANYA	2 344
BOUYGUES	FRANSA	2 325

Tablo 3 :
Avrupa'nın en büyük 20 İnşaat Firması, 1994
(Kaynak: Panorama of EC Industry, 94, s. 19-9)

Almanya, İspanya ve Fransa gibi bazı AB ülkelerinde bazı müteahhitlerin bankalarla organik ilişkisi bulunmaktadır. Bu da bir yandan finansal kaynaklardan yararlanma kolaylığı sağlarken, bir yandan da müteahhitlerin uzun vadeli gelişme stratejileri belirlemelerine yardımcı olmaktadır.

Buna karşılık çok sayıda küçük ve orta boy inşaat firmasının bu tür kolaylıkları bulunmamakta ve bunların ancak ticari piyasa koşullarında kredi bulabilmeleri maliyetleri yükseltmektedir.

Avrupa Tek Pazarı inşaat firmaları arasındaki birleşmeleri hızlandırmıştır. Söz gelişi, 1991 yılında 198 müteahhit firma birleşmesi olmuştur. 1992'de bu sayı 86'ya düşmüştür. Bu konuda en aktif AB ülkesi Fransa'dır. 1992'de Fransız müteahhitler kendi ülkeleri dışında 17 yabancı müteahhit firma satın almışlardır. Fransa'yı 14 firma ile Almanya, 9 firma ile İngiltere izlemektedir.

4. Uluslararası Karşılaştırmalar

Avrupa Birliği, ABD ve Japonya dünyadaki en büyük üç inşaat piyasasıdır. Bununla birlikte, gelecekte Çin'de, eski Sovyetler Birliği topraklarında ve Orta Avrupa'da piyasaların daha hızlı büyüyeceği tahmin edilmektedir. Japonya'da sektörün hasılası aşağı yukarı AB'deki kadardır. Fakat bu ülkede fiyatların AB'den daha yüksek olduğuna inanılmaktadır. Bu da Japonya'daki fiziki hasılanın daha düşük olduğunu düşündürmektedir. Bu ülkede izlenen teşvik politikaları sektörü sürekli büyüttüştür.

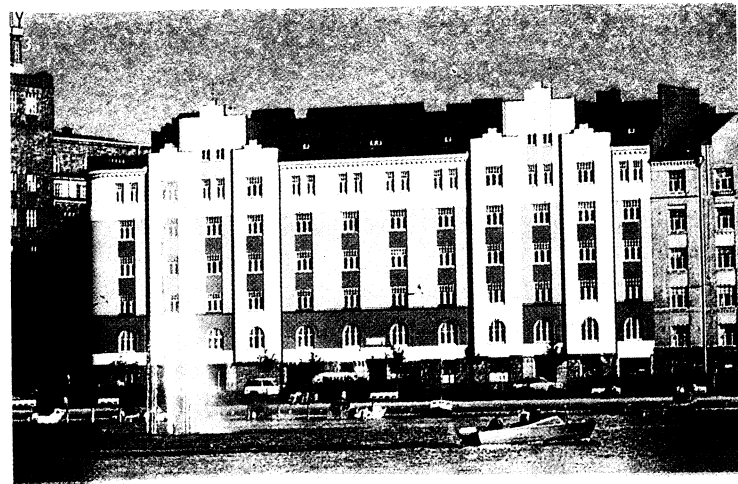
Öyle ki, (Tablo 4'de görüldüğü gibi) 1985'te GSYİH içinde %15 olan sektör payı %19'a çıkmıştır. Bugün Japonya'da kişi başına düşen sektör hasılası yaklaşık 4500 EC olup, AB ortalamasının iki katıdır.

	Piyasa Genişliği (mil. ECU)	Kişi Baş.Ort. (ECU)	GSYİH (%)
AB	520	1600	10
ABD	510	2000	11
Japonya	520	4200	19

Kaynak: Panorama of EC Industry 94, S.19-4

Halen Avrupa'da 10'dan fazla Japon inşaat şirketi faaliyet

Tablo 4 : Avrupa Birliği, ABD ve Japonya'da İnşaat Piyasaları, 1992

göstermektedir. Bunlar arasında Kajima, Obayashi, Shimizu, Taisai, Takenaka ve Kumagai-Gumi gibi büyük gruplar vardır. Japon inşaat şirketleri AB firmalarıyla Afrika, OrtaDoğu ve Güney Doğu Asya gibi dış pazarlarda da rekabet etmektedir. ABD inşaat piyasası da büyüklük bakımından AB piyasasına benzer boyutlardadır. Fakat bu piyasanın ortak dil, para, iktisat politikası, kültür ve eğitim sistemlerine sahip olma gibi önemli avantajları vardır. Yine bu piyasada malzeme ve eleman üretiminde ölçek ekonomilerinden ve standardizasyondan yararlanılmaktadır. ABD firmaları özellikle inşaat yönetim uzmanlığı alanında üne sahiptir.

5. Avrupa Birliği'nde Sektöre İlişkin Yasal Düzenlemeler

İnşaat sektörü çeşitli nedenlerle devletin en çok müdahale ettiği alanlardan birisidir. İnşaat, geçici şantiyelerde açık havada, kötü atmosfer koşullarında cereyan eden ve çeşitli beşeri tehlikeler taşıyabilen bir faaliyet dalıdır. İşgücü çok hareketlidir ve kendi başına ya da arızı olarak çalışanların oranı fazladır. Bu durumda çalışma, işçi sağlığı, iş güvenliği alanlarındaki yasal düzenlemeler sektör açısından büyük önem taşımaktadır. AB'de bu alanda bugüne kadar yapılan bazı yasal çalışmaların başlıkları şöyle özetlenebilir.

5.1. Kamu alımlarıyla ilgili direktifler

Bunlar 5 milyon ECU'yü aşan inşaat ihalelerinde ilan usulleri, kalifikasyon ve seçim, Avrupa Teknik Standartlarının kullanımı gibi hususları düzenlemektedir. Bu direktiflerin amacı, piyasada rekabeti arttırmaktır. Önceleri ulusal müteahhitlere bırakılmış olan, su, elektrik, demiryolu, havaalanı, telekomünikasyon hizmetleri gibi alanlar artık tüm AB müteahhitlerine açıktır.

5.2. İnşaat Malzemeleri Direktifi:

Halen AB'de CEN ve CENELEC (Avrupa Standartlar Kuruluşları) tarafından 1988 tarihli bir direktifi hayata

geçirecek Avrupa Standartları belirlenmektedir.

5.3. Sorumluluk ve garantilerle ilgili direktifler:

Halen inşaat sektörünün çeşitli kesimlerini temsil eden komitelerde bu alanlarda yapılacak uyumlaştırmalara ilişkin direktif önerileri hazırlanmaktadır.

5.4. Geçici ve Seyyar İnşaat Şantiyeleri Direktifi:

1992 tarihli bu direktif, iş güvenliği ve işçi sağlığı konusunda proje ve inşaat müteahhitleri için yeni sorumluluklar getirmektedir. Direktife göre her inşaat şantiyesinin ayrı bir iş güvenlik planı olacaktır.

5.5. Yer değiştiren işçiler:

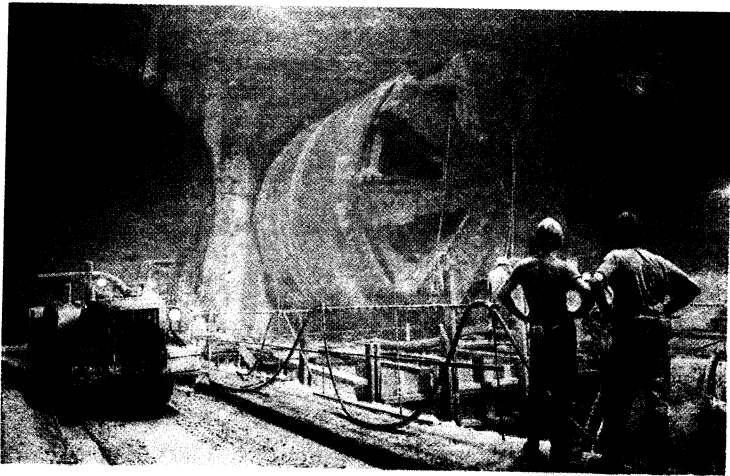
Bu konuda hazırlanan bir direktif taslağına göre, işgücü, çalışılan ülkenin iş mevzuatına ve toplu sözleşme düzenine tabi olacaktır. Bu direktifin yasallaşması çok sayıda göçmen işçi kullanan bazı AB üyesi ülkelerin inşaat sektörünü önemli ölçüde etkileyecektir.

5.6. Kalifikasyon:

Bu alanda inşaat firmalarını sınıflara ayıracak yasa tasarımları üzerinde çalışılmaktadır.

6. Sektörün Gelişimi

Son yıllarda AB inşaat sektöründe gerilemeler yaşanmaktadır. 1992-93 yılları arasında faaliyet hacmi %3.4 düşmüştür. Buna karşılık Almanya ve Portekiz gibi üye devletlerde cılız da olsa bir canlanma dikkati çekmektedir. 1992-93 arasında en önemli gerilemeler ise Finlandiya (%18.5) ve İsveç'te (%12) yaşanmıştır. İnşaat sektörü konjonktür dalgalanmalarından fazlasıyla etkilenmektedir. Faiz oranı değişmelerine karşı çok duyarlı bir sektördür. Uygulamada fiyatlar fiziki üretim hacmine oranla daha fazla dalgalanma göstermektedir. Genelde 4-5 yıla yayılan konjonktür dalgalanmaları yanında, talepte uzun dönemli dalgalanmalar da yaşanmaktadır. Söz gelişi 1974'te Avrupa'da inşaat faaliyetleri en yüksek noktaya çıktıktan sonra, petrol krizinin etkisiyle yaklaşık 10 yıllık bir gerileme içine girmiştir. Daha sonra Tek Pazar Çalışmaları, İspanya ve Portekiz'in tam üyeliği gibi olayların etkisiyle 1987'den itibaren canlanma başlamış ve 1991'e kadar sürmüştür. Sonra da hem AB'de yaşanan ekonomik resesyonun, hem de merkezden planlanan ekonomilerin çöküşü gibi dışsal olayların etkisiyle geri dönüş başlamıştır. Sektörün uzun vadeli gelişmesinin büyüme, istihdam, rekabet gibi alanlarda kaydedilecek gelişmelere, ekonomik ve parasal birliğe doğru sağlanacak uyuma ve kamu harcamalarının geleceğine bağlı olacağı genellikle kabul edilmektedir. Bu arada Avrupa'da ve dünyanın diğer yörelerinde kaydedilecek siyasi olayların, bir bütün olarak

dünya ekonomisindeki gelişmelerin ve Dünya Ticaret Örgütü'nün çalışmalarının da ihmal edilmemesi gerekmektedir. Avrupa inşaat sektörünün gelişmesini çok yakından etkileyecek faktörlerden biri de AB Yapısal Fonları'dır. Bu fonlar için 1994-1999 yılları arasında 141 milyar ECU öngörülmüştür. Bu meblağın 96 milyar ECU'lk kısmı altyapı projelerinde kullanılacaktır. Bu kaynağa ek olarak yılda 12 milyar ECU'yü bulan ve altyapı projelerinin finansmanında kullanılan Avrupa Yatırım Bankası kredileri vardır. Böylece altyapı projelerinin finansmanı için 5 yılda 100 milyar, yılda ise 20 milyar ECU dolayında bir AB kaynağının varlığı anlaşılmaktadır. Komisyonun geçen yıl çıkardığı "Rekabet Gücü, İstihdam ve Büyüme" başlıklı Beyaz Kitap'ta da altyapı yatırımlarının önemi ve Trans-Avrupa şebekelerinin önceliği vurgulanmıştır.

7. Çevre Sorunları

AB inşaat sektörü son zamanlarda artan ölçülerde çevre sorunlarını duyar ve onlardan etkilenir hale gelmiştir. Avrupa'daki enerji tüketiminin yaklaşık yarısı binalar dolayısıyla olmaktadır. Enerji yoksulu Avrupa'da enerji tasarrufu öncelikli sorun niteliğini korumaktadır. Proje inşaat işleri ile uğraşanlar daha fazla enerji tasarruf ettiren binalar yapmak durumundadırlar. Bu arada eski binaları daha az enerji tüketir hale koymak da gerekecektir. Bu gerekler enerji tasarrufu sağlayan malzeme ve eleman yapısını özendirilecektir. Yürürlüğe konulabilecek bir karbon vergisinin veya diğer enerji tasarrufu sağlayan makroekonomik tedbirlerin enerji fiyatlarını yükseltmesi durumunda bu değişimler hızlanacaktır. Bazı AB ülkelerinde doğal inşaat malzemesi kaynaklarının azlığı kaygı yaratmaktadır. Bu da malzemenin etkin kullanımı ve geri kazanımı sorunlarını gündeme getirmektedir. bu konuda daha fazla ar-ge faaliyetine ihtiyaç vardır. Çevreyi kirleten veya geri kazanılamayan malzeme kullanımının en aza indirilmesi için şantiye faaliyetlerinde ve tasarım ilkelerinde değişiklikler olması gerekmektedir. Binaların iç ortamı veya çevresi de giderek ayrı bir sorun alanı olarak belirmektedir. Hava kalitesi, binaların mikrobiyolojisi, malzemenin allerjik ve toksik etkileri, yeni araştırma ve geliştirmelere gerek göstermektedir.

8. Geleceğe Bakış

İnşaat, yatırımlarla çok yakından ilgili bir faaliyet dalı olduğundan, Avrupa inşaat sektörünün geleceği büyük ölçüde Avrupa Birliği'nin ekonomik büyüme alanında göstereceği başarıya bağlı olacaktır. Avrupa entegrasyonu ve sosyo-ekonomik değişimler inşaat talebini artırırken, kamu harcamalarının kısıtlanması bu talebi sınırlayıcı bir etki doğurmaktadır. Bazı üye devletlerde inşaat talebinin uzun vadede azalacağı kaygısı duyulmakta; nüfusun artmayışı ve hatta azalmaya başlaması, konut ve önemli altyapı ihtiyaçlarının karşılanmış olması bu kaygıyı besleyen

etkenler olmaktadır. Buna karşılık, sosyal ve ekonomik değişmelerin yeni inşaat ihtiyaçları doğuracağı öne sürülmektedir. Fakat bu arada kamu harcamalarının genelde kısılması yanında, giderek yaşlanan nüfusun gerektirdiği sosyal güvenlik harcamalarının ve yapısal işsizlikle mücadele için gerekli fonların inşaat sektörüne yapılacak kamu yatırımları aleyhine çalışacağı da gözden uzak tutulmamalıdır. Şimdilik büyük altyapı projelerinin ve konut stokundaki ve kalitesindeki yetersizliklerin sektörü ayakta tutmaya yeteceğinden ise fazla kuşku duyulmamaktadır.

B-TÜRK İNŞAAT SEKTÖRÜ

1. Sektörün Önemi ve Tanımlanması

İnşaat faaliyetleri 64 sektörlü Türkiye input-output tablolarında 52. ve 53. sıra ve sütunlarda sırayla bina ve bina-dışı inşaat sektörleri adıyla ikiye ayrılmaktadır. Bütününle yatırım malı üreten ve bu nedenle başlıbaşına bir sanayi dalı sayılması gereken bu sektör yaklaşık 15 kadar yatırım malı arz etmekte veya üretmektedir. Bunlar doğalgaz boru hattı döşenmesinden dalgakıran inşaatına, yeraltı ve yerüstü telefon kablosu çekiminden beş yıldızlı turistik otel inşaatına kadar değişik türde ürün içermektedir. Bina dışı inşaat sektörü çoğunlukla sosyal ve ekonomik altyapı yatırımlarını kapsamaktadır. Bina inşaatı sektörünün en önemli alt dalını ise konut inşaatları oluşturmaktadır. 1990 yılı verileri ile inşaat yatırımlarının %76'sı bina inşaatından ve %24'ü bina-dışı inşaatından oluşmaktadır. Bina-dışı inşaatın %5'i de konut altyapısına ayrılmaktadır. Buna göre inşaat sektörü üretiminin veya aynı anlama gelen yatırımlarının %77'si konut türünde sermaye stokuna eklenmektedir. Dolaylı olarak konut stokunun sabit sermaye birikimi içindeki payı ise %52'dir.

Türk inşaat sektörünün GSYİH içindeki payı 1993'te %6.7'den 1994'te %7'ye yükselmiştir. Bu sektör reel hasılasındaki artıştan kaynaklanan bir gelişme değildir. Aksine, 1993'te %6.6'lık bir artış gösteren sektör reel hasılası, 1994 yılında %0.5 oranında gerilemiştir. Buna rağmen sektörün GSYİH içindeki payının artışı, 1994 yılında diğer sektörlerdeki gerilemenin daha hızlı oluşundan kaynaklanmaktadır. Söz gelişi, 1994'te tarımda %3.9'luk, sanayide %5.4'lük, hizmetlerde %4.9'luk, GSMH'da ise %6'lık reel azalışlar olmuştur. İnşaat sektörünün toplam istihdam içindeki payı ise yıllar itibarıyla %5-6 arasında değişmektedir.

2. Tarihsel Gelişim

Türk İnşaat Sektörü, dolayısıyla müteahhitlik hizmetleri, Cumhuriyetle birlikte gelişmeye başlamıştır. Kurtuluş Savaşı sonrasında yeni bir Devletin ortaya çıkması, ülkenin de baştan imarını zorunlu kılmıştır. İnşaat sektörünün asil

gelişmeye başlaması, 1930'larda Sanayi Planı uygulaması ile gerçekleşmiştir. Bu dönemde, müteahhitlik hizmetleri ulusal düzeyde ele alınmıştır. Türk firmaları, başlangıçta demiryolu, liman ve köprü inşaatlarında yabancı firmaların taşeronu olarak gelişmeye başlamış, 1950'lerde ise kendi ayakları üzerinde durmayı ve yeni teknolojileri kullanmayı başaramıştır. Türk firmalarının uluslararası alana açılması ise 1973 Petrol Bunalımı sonrasında gerçekleşmiştir. Özellikle 1979'dan sonra döviz kazandırıcı işlemlerin teşvik edilmesiyle ve petrol zengini ülkelerin ekonomik güçlerinin ve pazarlarının gelişmesiyle Türk Müteahhit Firmaları, bu pazarlarda söz sahibi olmuşlardır. Öte yandan, ülke içinde de Türk Firmaları GAP projesinin yapımını üstlenerek deneyimlerini ve teknoloji kullanma yeteneklerini arttırmışlardır.

3. Sektörün Bugünkü Görünümü, Sorunları ve Çözüm Önerileri

Son yıllarda bazı iç ve dış gelişmeler, sektörün kendi dinamiklerinden bağımsız olarak olumsuz bir ortamın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunların başında, konsolide bütçe içinde yatırımlara gittikçe az yer verilmesi gelmektedir. Kamu yatırımlarının aşamalı ve bilinçli olarak azaltılması, bir yandan devletin küçültülmesi girişimine, öte yandan da kamu kesimi borçlanma gereğinin yükselmesi dolayısıyla bütçede yer alan iç ve dış borç faiz ödemelerinin artması nedenlerine dayanmaktadır.

1994 yılında %150 dolayında enflasyon gerçekleşmesine karşın, 1995 yılı bütçesine yatırım ödenekleri 1994 yılına göre sadece reel olarak değil, nominal olarak da azaltılmıştır. Bu durum, müteahhit hizmetlerindeki atıl kapasitenin artması sonucunu doğurmuştur. Kamu yatırımlarının azalması doğrudan doğruya ve en çok inşaat sektörünü etkilemiştir. Bu etki özellikle 5 Nisan Kararlarından sonra daha yakından hissedilmiştir. 1994 başında Türk parasının hızlı ve keskin değer yitirmesi de ihale ile iş alan müteahhitleri çok zor duruma sokarak geçerli sabit fiyatlarla işe devam edilmesini olanaksız kılmıştır. Alacaklıların alacaklarının ödenmesi, rastlantılara kalmıştır.

Sektör gerçek bir baskı grubu olarak ortaya çıkmak ve sorunların kamuoyuna ve yetkili organlara etkili bir biçimde yansıtmak mecburiyetindedir. Son yıllarda inşaat sektöründe ülke içinde karşılaşılan olumsuzluklar, yurtdışı müteahhitlik hizmetlerini de aynı yönde etkilemiştir. Ülke ekonomisinin soğutulması daraltılması, ülke içinde faaliyette bulunan firmaları yeterli hazırlıkları yapmadan dışa açılmaya zorlamaktadır.

Magrep ülkeleri, firmalarımızın dışa açıldıkları yeni alanlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Müteahhitlik firmalarımızın ülke ekonomisine katkıda bulunabilmeleri de döviz

kazandırıcı faaliyetlerini arttırabilmeleri için sorunlarına ivedi çözümler bulunması gereklidir. Yukarıda değindiğimiz genel sorunların yanı sıra sektörle ilgili şu sorunların da çözüme kavuşturulması gerekir: Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri ile ilgili olarak çifte vergilendirme tamamen önlenmeli, getirilmiş olan mahsup sistemi yerine eskiden olduğu gibi istisna sistemi kabul edilmelidir. Böylece yurtdışında belgelenemeyen giderlerden doğan vergi sorunu giderilmiş olacaktır (Vergi Yasası tasarısının bu yöndeki hükümleri yasalaşmıştır).

- Yurtdışı müteahhitlik faaliyetlerinde bulunduğumuz ülkelerdeki işçi sayımızın arttırılması için diplomatik girişimlerde bulunulmalıdır. Böylece bir yandan yurtdışı müteahhitlik hizmetimizin etkinliği arttırılırken, öte yandan Türkiye'nin istihdam sorununa da katkıda bulunulmuş olacaktır.

- Devlet, Eximbank aracılığıyla yurtdışında iş yapılan ülkelerdeki siyasal risklere karşı sigorta sistemi geliştirmeli ve uygulamalıdır. Aynı şekilde Eximbank'ın ve yatırım bankalarının yurtdışı müteahhitlik hizmetleri alanındaki projelere finansman katkısında bulunmaları sağlanmalıdır.

- Türk Cumhuriyetlerinde projelerin Türk mühendislik ve müşavirlik kuruluşlarında yapılması sağlanmalı, bu konularda diplomatik temaslar yoğunlaştırılmalıdır.

- Yurtdışında müteahhitlik hizmeti yapanların devletteki muhatabı bire indirilmeli ve bu kuruluş firmalara daha üst düzeyde -en az genel müdürlük düzeyinde- muhatap olmalıdır. Bu alandaki yetki dağınıklığına bir an önce son verilmelidir.

- Rayiç bedeller ve birim fiyatlar gerçekçi saptanmalı, müteahhit alacaklarının düzenli olarak ödenmesi sağlanmalıdır. Ancak bu şekilde sektörde belirlilik ve istikrar sağlanabilir.

- 1995 yılında da 1994'ün ikinci yarısında olduğu gibi fiyat farkı uygulamasına devam edilmeli ve bütçe ödeneklerinin kullanılmasında adaletli ve dengeli dağılım esası gözetilmelidir.

Devletin, gerek yurtiçi gerek yurtdışı inşaat sektörünün gelişmesine büyük önem vermesi gerekir. Toplam yurtdışı iş hacmi 30 milyar dolara ulaşmış olan bu sektör böyle bir yakın ilgiyi hak etmektedir. Türkiye, hem iç yapısından kaynaklanan, hem de petrol fiyatlarının düşmesi yüzünden daralan pazarlar dolayısıyla bu sektörde karşılaşılabileceği sorunları şimdiden alacağı çok yönlü önlemlerle çözmeli ve bu sektördeki firma ve girişimci sayısını hızla arttırmalıdır. Devletin özellikle yurtdışı müteahhitlik hizmetleri ile ilgili olarak belli ve somut politikalar verilmesi ve bu alanda kararlı bir tavır izlemesi gerekmektedir.